

Türk Ordusunda Kadının Yeri: Tarihi Perspektiften Bir Değerlendirme

The Status of Woman in the Turkish Army:
An Evaluation from a Historical Perspective

Erdal KORKMAZ*

Öz

XIX. yüzyıl, dünyada önemli ve geri dönülemez değişikliklerin olduğu bir dönem olmuştur. Özellikle Sanayi İnkılabı sonucu evrilen dünya düzeni, erkeğin yanında kadının da iş yaşamında yer almasına etki etmiştir. Liberalleşen dünyada kadın hak ve özgürlükleri daha çok gündeme getirilmeye başlanmıştır. Bu durum kadınların, profesyonel olarak çalışma hayatına girmesi ve toplumsal yaşamda daha çok söz sahibi olmasına yol açmıştır. Toplumların geleneksel anlayışları, siyasi gerçeklikleri, hayat felsefeleri veya dini kuralları gibi farklılıklar, ordularında kadın istihdamına yer verilip verilmeme sürecini etkilemiştir. XIX. ve XX. yüzyılda yaşanan insan odaklı değişim ve dönüşüm süreci, dünya toplumlarını olduğu kadar Türk toplumunu da etkilemiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı Türk modernleşmesi, kadının her alanda istihdamını öngörmüştür. Bu durum, kadınlara sosyal, ekonomik ve siyasal hakların verilmesine zemin hazırlamıştır. Atatürk'ün başlattığı bu süreç, İkinci Dünya Harbi sonrasında Türk ordusunda kadınlara yer verilmesine etki etmiştir. Bu değişimde yaşam standardının yükselmesi, toplumsal bakış açısının dönüşümü ve eğitim seviyesinin artması gibi toplumsal refah ve kalkınmaya dönük eylem ve fillerin etkili olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Türk Ordusu'nda kadının yerine tarihi bir perspektiften bakılarak, MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi'nden alınan arşiv belgeleri ve tetkik eserler kapsamında konu değerlendirilmiştir. Ayrıca, Türk Ordusu'nda kadın istihdamı ve ilk kadın subayların kimler olduğu ortaya konmuştur. Böylece, toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinde cinsiyet farklılıkları gözlemlenen kadının orduda yer

* Dr., Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3260-9403, e-posta: erdalkorkmaz.01@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 08.05.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 15.09.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

almasının önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, ilk dönemlerde gönüllülük esası ile orduda görev alan Türk kadınının; değişen siyasal, toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağli olarak profesyonel anlamda askerî platformlarda görev aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ordu, Kadın, Askerlik, Cinsiyet, İstihdam.

Abstract

The 19th century has been a period of significant and irreversible changes in the world. The world order that evolved particularly due to the Industrial Revolution has influenced women's participation in business life together with men. In the liberalized world, women's rights and freedoms have been brought forward more and more. This interest has led women to enter working life professionally and to have a greater say in social life. Differences such as societies' traditional understandings, political realities, life philosophies, and religious rules have influenced the process for women to be employed in the armies of the said societies. The people-oriented changes and transformations of the 19th and 20th centuries have influenced Turkish society just like the other societies of the world. Turkish modernization initiated by Gazi Mustafa Kemal Atatürk envisaged the employment of women in every field. This vision paved the way for the social, economic, and social rights presented to women. The process initiated by Atatürk had an impact on the inclusion of women in the Turkish army after the Second World War. This change has been affected by the actions and activities aimed at social welfare and development such as the increase in the standard of living, transformation of social perspectives, and improvement in the level of education. This study evaluates the status of women in the Turkish Army from a historical perspective within the scope of archival documents and research works from the Ministry of National Defense Archives and Military History Department (ATASE) Archive. It also reveals the issue of women's employment in the Turkish Army and the first female officers. Thus, the study concludes that it is important for women to take part in the army during the process of social change and transformation regardless of gender differences. In addition, it draws the fact that Turkish women who served in the army voluntarily at the beginning have begun to take part in the military platforms professionally as a result of changing political, societal, economic and technological developments.

Keywords: Army, Woman, Military Service, Gender, Employment.

Giriş

Bu makale ile tarihi süreç içerisinde Türk kadınının orduda muharip bir unsur olarak görev alma süreci incelenecektir. Bu kapsamda, kadınların orduda görev almasının ulusal güvenlik stratejilerine sağlayacağı katkı değerlendirilecektir. Ayrıca makalede, Türkiye'de kadınların profesyonel

olarak orduya alınma süreci, bu sürecin nedenleri, ilk kadın muharip asker İnci Arcan'ın bu süreçteki katkıları, dönemin ulusal ve uluslararası güvenlik ortamının Harp Okullarına kız öğrenci alımındaki yeri, kız öğrenci alımının durdurulması ve tekrar kız öğrenci alımına başlanmasının nedenleri ortaya konacaktır. Çalışmada, öncelikle tarihi süreçte kadının ordudaki yeri belirtilerek, bu sürecin profesyonelleşmeye gidiş evresi arşiv belgeleri ve tetkik eserler çerçevesinde aktarılacaktır.

Tarih boyunca kurulan Türk devletlerinde kadınlar toplum hayatında olduğu gibi askerî yaşamda da önemli roller üstlenmiştir. Türk tarihi konusunda yapılan araştırmalar, kadınların eş, arkadaş ve anne olmanın yanında at binme, silah kullanma ve savaşabilme yeteneği ile ön plana çıktığını göstermektedir.¹ Bu durumun Türk destan ve efsanelerine çeşitli şekillerde yansımaları olmuştur. Örneğin, Altay destanlarında evlenilecek kadının, iyi ata binmesi, iyi kılıç kullanması ve iyi savaşması tercih sebebi sayılmıştır.²

İslamiyet öncesi Türk tarihi incelendiğinde kadının asker kimliği ve savaşçı niteliğine dair birçok örneğe rastlanmaktadır. Bunda herhangi bir düşman saldırısında, erkekler kadar kadınların da hayatının tehlikede olmasının etkisi olduğu görülmektedir. Bu yüzden kadının kendisini müdafaa etmesi için küçük yaştan itibaren kılıç kullanmayı ve ok atmayı öğrenmesi zorunlu görülmüştür.³

Dönemin askerî, sosyal ve ekonomik koşulları kadının toplum yaşamında etkin bir figür olarak ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu yüzden kadın, gönüllülük esası dâhilinde orduda görev almış, savaşlara katılmış ve böylece güvenlik olgusunun bir parçası olarak toplumda yer almıştır. Tarihsel sürece bakıldığında ilk Türk topluluklarından İskitler (Sakalar)'in yaşadığı coğrafyada yapılan arkeolojik kazılarda, silahları ile gömülmüş çok sayıda kadın kurganına (mezarı) rastlanmıştır. Bu durum ilk Türk topluluklarında kadınların savaşçı niteliği ile ön plana çıktığını göstermektedir. Bunun yanında yapılan tarihi ve kültürel çalışmalar, dünya tarihinde savaşçı kadınlar olarak bilinen Amazonların, İskit

¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1958, s. 27.

² İlhan Aksoy, "Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını", *Yasama Dergisi*, 32, 2016, s. 9.

³ Gülçin Çandarlıoğlu, *Türk Destan Kahramanları*, And Yayınları, İstanbul, 1977, s. 65.

soyundan geldiğini işaret etmektedir. Sicilyalı Dodoros'u kaynak gösteren Fatma Bağdatlı Çam, yazmış olduğu makalede Amazonların İskit olduğunu belirtmiştir.⁴

İskit Hükümdarlarından ve dünyanın ilk kadın savaşçı kraliçesi kabul edilen Tomris Hatun, Türk tarihindeki önemli kadın figürlerden biri olarak nitelendirilmektedir.⁵ Bu yönüyle bakıldığında, İskitlerin Perslerle yaptıkları mücadelede ön plana çıkan Tomris Hatun'un, kimi ilmi çevrelerde Türklüğü tartışmalı da olsa Türk ordusundaki kadın varlığına işaret ettiği söylenebilir.

Hun Türklerinde ise kadınlar, ata binmiş, silah kullanmış, avcılık yapıp, güreş tutmuştur. Böylece, kadın küçük yaştan itibaren savaş için hazırlanmış, her türlü olumsuz yaşam koşuluna hazır hale getirilmiştir. Neticede, savaşçı bir kimlik ve ruhla yetiştirilen kadının, toplumsal hayatta etkin olması sağlanmıştır. Hun Türklerinde savaşçı bir ruhla yetiştirilen kadının, düşman eline esir düşmesi büyük zillet sayılmıştır.⁶

Uygurlar döneminde kabul edilen Mani dininin Türklerin, yerleşik yaşama geçmesine yol açtığı kimi araştırmacılar tarafından iddia edilmektedir. Bu kapsamda ilgili durumun, Uygur toplumsal yaşamının değişime uğramasına ve savaşçı kimliklerinin kaybolmasına etki ettiği belirtilmektedir.⁷ Bu sürecin Türk kadınının, savaşçı kimliğinin kaybolmasına ettiği söylenebilir. İlgili durum dini saiklerin toplum yaşamını etkilediğini ve kadınların toplumdaki yerini olumsuz etkilediğini göstermektedir.

İslamiyet'in kabulünden sonra Türk Devletlerinde ordu, erkek unsurun egemen olduğu bir anlayış ile oluşturulmuştur. İslamiyet öncesi Türklerde ordu, kadın-erkek toplumun gönüllü tüm bireylerinden oluşurken, Türk-İslam Devletlerinden Karahanlı, Gazneli, Selçuklu ve Osmanlı ordularında yerli ve yabancı ülkelerin unsurlarından olmak üzere

⁴ Fatma Bağdatlı Çam, "Avrasyalı Atlı-Savaşçı Kadınlar", *Höyük Dergisi*, 8, 2015, s. 71-80.

⁵ Herodot, *Tarih* (çev. Muntekim Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 114-115.

⁶ Salim Koca, *Türk Kültürünün Temelleri II*, Başkent Matbaacılık, Ankara, 2003, s. 104-105.

⁷ Sadettin Gömeç, "Uygur Türklerinin Tarihi ve Kültürü", *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2007)*, Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, 2008, s. 42-43.

erkeklerden kurulu düzenli birlikler teşkil edilmiştir.⁸ Bu durum ilgili devletlerin profesyonel birlikler teşkil ettiğini, ancak kadına orduda görev vermediğini göstermektedir. Bunda İslamiyet'in kabulünden sonra Arap, İran ve Bizans kültürlerinin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Dönemin savaş koşullarının fiziki güç gerektirmesi, harp araç ve gereçlerinin kullanımının zorluğu gibi askerliğe dair hususların da bu süreci etkilediği öngörülmektedir.

Osmanlı Devleti döneminde Rus Çarlığı ile yapılan 1877-1878 (93 Harbi) Kırım Harbi sırasında Nene Hatun, Erzurum'un düşman eline geçmesini önlemek amacıyla halk ile beraber direniş mücadelesine katılmıştır.⁹ Yine 1897'de kılık değiştirmek suretiyle "Aydın'lı Köse Mehmed" takma adıyla Ayşe adındaki bir Türk kadını, orduda iki yıl boyunca görev yapmıştır. Bu durumun sağlık muayenesi sırasında ortaya çıkması üzerine kendisi İstanbul'a getirilmiştir.¹⁰ Ardından da kendisine Maliye Hazinesi'nden 300 kuruş maaş bağlanmış ve Padişah iradesi ile Ayşe Hanım'a iki bin kuruş verilmiştir.¹¹ Böylece Ayşe Hanım, ordudan uzaklaştırılmıştır.

Dünyada XIX. yüzyılla birlikte kadının sosyal yaşamdaki yeri tartışılmaya ve bu kapsamda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiği düşüncesi gündeme getirilmeye başlanmıştır.¹² Dünyadaki bu değişim ve dönüşüm süreci Osmanlı toplumunu da etkilemiştir. Bu kapsamda, Osmanlı Devleti'nde tebaanın vatandaşa dönüşümü ve hümanist bir bakış açısının toplumu etkilemesi, kadın hak ve özgürlüklerini gündeme getirmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, çalışma hayatındaki kadın sayısında artış olmuştur. Yine bu dönemde devam eden savaşlar

⁸ Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-nâme* (yay. Mehmet Altay Köymen,) Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1976, s. 99.

⁹ Özcan Karaşen, "Nene Hatun'un Kısaca Hal Tercümesi", *Nene Hatun Aylık Okul Yayın Organı*, 2:6, 1967, s. 1; Akın Aktaş, *Nene Hatun'un Hayatı ve Nene Hatun Bibliyografyası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Giresun, 2019, s. 42-45.

¹⁰ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB), BEO, 1052.78847.

¹¹ CDAB, İ.HUS, 59.47; CDBA, BEO, 1052.78853.

¹² Müşerref Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar", *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED)*, 55, 2016, s. 225.

sebebiyle, askere giden erkeklerin boşalttığı bazı memurluklara kadınlar atanmıştır. Böylece, erkek nüfusun azalması kadınlara çalışma ortamı hazırlamıştır. Bu durum hastane, posta idaresi, tek el idaresi, laboratuvar vb. işlerde kadın çalışan sayısını artırmıştır.¹³

1914 yılında Birinci Dünya Harbi başlamıştır.¹⁴ Birinci Dünya Harbi sırasında kadınlardan işçi taburları oluşturulmak suretiyle, cephe gerisinde yol yapımı, terzilik, tarımsal faaliyet gibi alanlarda istihdam edilmişlerdir. Kadın İşçi Taburu, aslında kadınları erkek işi olarak görülen askerî alana dahil etmek amacıyla değil, muhtaç durumda olan kadınların ordu tarafından barındırılması, yiyecek ve içeceklerinin temin edilmesi ile giydirilmelerinden öteye gidememiştir.¹⁵

Anadolu'nun işgali üzerine Millî Mücadele başlamıştır.¹⁶ Millî Mücadele döneminde kadınlar, kişisel tercihi ekseninde orduda görev almış ve Türk vatanının kurtarılmasında ve bağımsızlığın sağlanmasında faaliyet göstermiştir. Millî Mücadele sırasında ön plana çıkan Türk kadınları arasında; Halide Onbaşı, Nezehat Onbaşı, Şerife Bacı, Fatma Seher Hanım, Tarsuslu Kara Fatma, Halime Çavuş, Tayyar Rahmiye, Ayşe Çavuş, Asker Saime, Kılavuz Hatice ve Gördesli Makbule yer almıştır.¹⁷

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türk kadını, her alanda erkeklerle eşit haklar elde etmeye başlamıştır. Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün her alanda, kadınları desteklemesinin bu süreçte önemli bir yeri olmuştur. Manevi evladı Sabiha Gökçen'e, havacılık eğitimi verdirmesi ve O'nun dünyanın ilk kadın savaş pilotu olmasındaki katkısı bu durumun en önemli göstergesi olmuştur.¹⁸ Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında

¹³ Ahmet Özkiraz ve Nazan Arslanel, "2. Meşrutiyet Dönemi'nde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3:1, 2011, s. 4-5.

¹⁴ Davud Kapucu ve Erdal Korkmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askeri Hava Seyahatleri*, Karakum Yayınevi, Ankara, 2020, s. 49; Celil Bozkurt, "Birinci Dünya Savaşı'nda Siyonizmle Mücadele ve Yahudi Tehciri: Gazze ve Yafa'nın Tahliyesi", *Belleten*, 85:302, 2021, s. 193-225.

¹⁵ Sadık Sarısamam, "Birinci Ordu Birinci Kadın İşçi Taburu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8:39, 1997, s. 695-696.

¹⁶ Davud Kapucu, "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde İnönü Muharebelerinin Kazanılmasında Türk Havacılarının Katkısı", *Belgi Dergisi*, 23, s. 73.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Cumhuriyet Kadınları Derneği Yayınları, Ankara, 2006.

¹⁸ Meral Balcı ve Yeşim Karadeniz, "Cumhuriyet Modernleşmesinin Genç Kadın Pilotu",

ülkenin içinde bulunduğu şartlar askerî okullara kız öğrenci alımına imkân ve olanak vermemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve ABD ordularında kadınların orduda istihdamına yönelik adımlar atılmıştır. Almanya İkinci Dünya Savaşı esnasında kadınları askere alıp, üniforma giydirip, askerî idare altına sokmuş, ancak onları sivil olarak tanımlamıştır. Aynı dönemde ABD ordusunda da kadınlara yer verilmiş ve kadınlar ordunun değişik kademelerinde görev almıştır. İkinci Dünya Harbi sırasında artan güvenlik algısı bir milyondan fazla kadının cephe saflarında görevlendirilmesine yol açmıştır.¹⁹ Kadınlar, ABD'de 1948'de çıkarılan bir yasa ile orduda kalıcı olarak yer bulmuştur.²⁰

Kanada Ordusu'nda da kadın birlikleri, İkinci Dünya Harbi esnasında kurulmuştur. Kanada da kadınlar orduya alındıktan sonra, çatışmaya girmese de her türlü görevi üstlenmiştir.²¹ Dünyadaki bu durumun doğrudan ve dolaylı olarak Türk toplumunu da etkilediği değerlendirilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada insan haklarına verilen önemin artması, toplumların gittikçe daha geniş ölçekte temsiline yönelik isteklere, askere alma yelpazesinin genişlemesine ve askerlik hizmetine uygunlukları bakımından nüfusun tüm unsurlarına eşit muamele edilmesine dönük bir baskının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca kentleşme, sanayileşme ve eğitim seviyelerinin artmasına bağlı olarak ortaya çıkan kamuoyundaki düşünsel süreç; ırk, etnisite ve cinsiyet farklılıklarının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Bunun yanında dünyada ortaya çıkan vatandaşlık tanımı, küreselleşme olgusu, insan odaklı yaklaşım ve fiziki güç ve faaliyetleri arka plana iten askerî teknolojideki değişim, kadınların orduda yer almasına etki etmiştir.

Dünyada İkinci Dünya Harbi ile başlayan ve 1949'da NATO'nun kuruluşu ile devam eden süreç, birçok ülkede kadın askerlerin görev almasını sağlamıştır. NATO ülkelerinden başta ABD, İngiltere ve Kanada'nın

Marmara Üni. Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 2:1, 2018, s. 1-7.

¹⁹ Ayşegül Sunal, *Medyada Kadın Asker Temsilinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2019, s. 73.

²⁰ David R. Segal, Mady Wechsler Segal ve Brian J. Reed, "Modern Ordu Teşkilatında Çeşitlilik ve Vatandaşlık", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3:31, 2015, s. 30.

²¹ Sunal, *Medyada Kadın Asker Temsilinin*, s. 75.

ordularında kadınlara yer vermesinin kadın asker istihdamını etkilediği değerlendirilmektedir. Dönemin şartları içerisinde dış gelişmelerin Türk toplumunu hem siyasal hem de toplumsal yönden etkilediği görülmektedir. Örneğin 24 Aralık 1951’de Türkiye’ye İtalya’dan gelen Amerikalı kadın subayların, tatillerini burada geçirmesi ve konunun gazete haberlerine yansımalarının Türk toplumunu etkilediği düşünülmektedir.²²

Bunun yanında Türkiye’nin 1952’de NATO’ya giriş sürecinin de siyasal manada orduya kadın alımına etki ettiği değerlendirilmektedir. Demokratik devletler safhında yer tutan Türkiye’nin, diğer NATO ülkelerinde olduğu gibi orduda kadın askerlere yer vermesinin ülke dışı bir dinamik olduğu söylenebilir.

Modern devletin inşa sürecinde zorunlu askerliğe dayalı kitle ordularının yerine, profesyonel birliklerin kurulması düşüncesinin de orduya kadın asker alımında etkili olduğu öngörülmektedir. Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşadığı liberal değişim ve dönüşüm ile çok partili siyasal yaşamın getirdiği çok sesliliğin de bu süreci etkilediği değerlendirilmektedir. Ayrıca, Türk tarihinin köklerinden kaynaklanan “*Ordu-Millet*” olgusunun da kadın subay istihdamına etki ettiği düşünülmektedir. Bütün bu değerlendirmeler ışığında İkinci Dünya Harbi sonrasında yaşanan iç ve dış siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin orduda kadın istihdamına sebep olduğu öngörülmektedir.

İlk kez askerî okullara kadın öğrenci alınması konusu İnci Arcan adlı bir kız öğrencinin verdiği dilekçe ile gündeme gelmiştir. Neticede dönemin hükümetinin kararı ile 1955 yılından itibaren Harp Okullarına kadın öğrenci alımına başlanmıştır. Kara Harp Okulu ile başlayan bu ivme, Deniz ve Hava Harp Okullarına da kız öğrenci alınmasına neden olmuştur.

1. Türk Kara Kuvvetleri’nde İlk Kadın Subaylar

1955 yılında Harp Okullarına kadın öğrenci alınmasına yönelik herhangi bir karar yokken, Ankara Kız Lisesi’nde okuyan 1937 Pınarhisar doğumlu İnci Arcan, daha okul bitmeden Harp Okulu’na girme isteğini Şubat 1955 tarihinde verdiği bir dilekçe ile gündeme getirmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nurettin Baransel, İnci Arcan’ın

²² *Milliyet Gazetesi*, 24 Aralık 1951, s. 1.

müracaatından sonra kendisini yanına çağırıp, ciddiyetini anlamak için “*Seni evlendirelim.*” demiştir. Orgeneral Baransel’in bu beyanına karşı İnci Arcan; “*Ben güzel bir kıyım. Buradan Harp Okulu’na yürüsem koca bulurum. Ailemin durumu müsait. Yatılı okumak isteğimde değilim. Atatürk devrimlerini tamamlamak için bu müracaatı yaptım.*” diyerek bir açıklama yapmıştır.²³

İnci Arcan, ilk başvurusunun sonuçlanmaması üzerine ikinci başvurusunu, 4 Temmuz 1955 tarihinde Kara Harp Okulu’na yapmıştır. İnci Arcan konu ile ilgili başvuru dilekçesinde; “*Her branşta çalışıp üstün kabiliyetini ispat eden Türk kadınının vatani vazifelerin en üstün ve şerefli olan asker olmak branşına kabulümü arzu ediyorum. Buna esas teşkil etmek üzere askerlik mesleğine kabulümü ve benim için gereken muamelenin yapılmasını saygılarımla arz ederim.*” demiştir.²⁴

İnci Arcan’ın dilekçesi Harp Okulu Komutanlığı tarafından Kara Kuvvetleri Komutanlığı’na 9 Temmuz 1955 tarihinde bir yazı ile gönderilerek, başvurunun takdire şayan bir davranış olduğu, ancak Harp Okulu talimatınının 273. maddesinde erkek öğrenci kaydının bulunması ve şimdiye kadar böyle bir teamülün mevcut olmamasından, Okulca dileğinin yerine getirilmesine imkan görülmediği belirtilmiştir. İlave olarak yazıda, Milli Müdafaa Vekaleti’nin başka branşlarda yetiştirilmesi mümkün olduğu taktirde kendisine duyurulmak üzere bilgi verilmesine müsaade edilmesi istenmiştir.²⁵

Kara Harp Okul Komutanlığı’nın göndermiş olduğu yazıya Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından 16 Temmuz 1955 tarihinde verilen cevapta; “*Ankara Kız Lisesi mezunlarından İnci Arcan’ın Harp Okulu’na alınması konusundaki dilekçesinin incelendiği, Bir Türk kızının Harp Okulu’na girmek istemesinin takdiri şayan görülmekle beraber, Harp Okulu talimatı ve bugünkü mevzuatın askerî okullarda okumasına müsait bulunmadığından, adı geçen dileğinin yerine getirilmesine imkân görülmediği*” belirtilmiştir. Yazının devamında, “*Kara Kuvvetleri Komutanlığınca bu mevzu ayrıca ele alınacaktır. Müracaat sahibine bu yolda tebliğat yapılması*” denilerek konu

²³ Serhat Hürkan, *Türkiye’nin İlk Kadın Subayları*, Sinemis Yayın Grup, Ankara, 2016, s. 13-15.

²⁴ *ATASE Arşivi*, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 16-32.

²⁵ *ATASE Arşivi*, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 7.

cevaplandırılmıştır.²⁶ Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın ilgili cevabı sonrasında 5 Ağustos 1955 tarihinde İnci Arcan'a gönderilen tebligatta, Harp Okulu'na girme konusundaki isteğine dair dilekçenin talimatların müsait olmamasından kabul olmadığı bildirilmiştir.²⁷

Kara Harp Okul Komutanlığının cevabı üzerine İnci Arcan, teşebbüsünden vazgeçmeyerek hemen dönemin Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'in özel kalemini arayarak Bakan'la görüşme isteğinde bulunmuştur. Bu talep uygun bulunmuş ve İnci Arcan, 6 Ağustos 1955 tarihinde Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes ile görüşmüştür.²⁸ Bu görüşmeye, Kara Kuvvetleri Komutan Vekili İsmail Hakkı Tunaboğlu'da katılmıştır. Bakan Menderes bu görüşme sırasında İnci Arcan'a; *"Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında toplanan kabinenin yaptığı müracatı değerlendirerek kabul ettiğini, kendilerini ileride kadın ordularının komuta kademesi için yetiştireceklerini"* belirtmiştir.²⁹ Ethem Menderes, Orgeneral Tunaboğlu'ya; *"Ne yapalım? Nasıl okutalım? Gündüzlü mü?"* diye sormuştur. O da, *"Ayrı bir yatakhane, Ankara'ya gelecek diğer kızlarla beraber yatılı okutalım."* demiştir. Bu görüşme sonrasında Orgeneral Tunaboğlu İnci Arcan'a; *"Harp Okulu Komutanı'na ileteceğim. Onlar sizi arar."* demiştir.³⁰

Bu görüşmeden sonra, Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Kara Harp Okulu Komutanlığına 8 Ağustos 1955 tarihinde gönderilen emirle, İnci Arcan'ın Harp Okulu'na kayıt ve kabulünün yapılmasının Milli Savunma Bakanlığı'nın şifahi emirleriyle bildirildiği ifade edilerek, gereğinin yapılması istenmiştir.³¹

30 Ağustos 1955 tarihinde İnci Arcan'ın kayıt kabul töreni yapılmıştır. Bu törene Genelkurmay Başkanı Orgeneral İ. Hakkı Tunaboğlu, yabancı elçilik temsilcileri ve ataşeler de katılmıştır. Tören sırasında Kara Harp Okulu Komutanı Tuğgeneral Muhittin Okyayüz yaptığı konuşmada; İnci Arcan'ın katılımının okulun seviyesini yükselttiğini belirterek, kendisini tebrik etmiştir. İnci Arcan, Kara Harp Okulu'nun ilk günlerinde yalnız

²⁶ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 16-33.

²⁷ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 8.

²⁸ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 16-34.

²⁹ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 10.

³⁰ Hürkan, *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*, s. 21.

³¹ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 5-1, 10.

olarak eğitime başlamış, daha sonra İstanbul'dan Türkan Ustaoglu ve İzmir'den Muzafferiyeye Şener yanına katılmıştır.³²

İnci Arcan'ın kayıt olduğu dönemde, 22 Eylül 1955 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı'na vekalet eden Fuat Köprülü tarafından orduya muvazzaf subay olarak yetiştirilecek kızlar hakkında bir talimat yayımlanmıştır. Bu talimatta;

“(1) *İlişik listede gösterilen hizmetlerde istihdam edilmek üzere bu yıl Kara, Deniz ve Hava Harp Okulları ile Askerî Tabip, Kimyager, Eczacı, Dişçi, Öğretmen, Yüksek Mühendis ve Mimar yetiştirilmek için üniversitelerin ilgili fakültelerine Milli Savunma Bakanlığı hesabına kız öğrenci alınacaktır.*

(2) *Alınacak kız öğrenciler için aranacak şartlar şunlardır:*

(a) *Kara, Deniz ve Hava Harp Okulları talimatlarındaki giriş şartlarını haiz olmak.*

(b) *Fakültelerin özel giriş şartlarını ihraz etmek.*

(c) *Sağlık bakımından; Harp Okulları'na girerken aranan sıhhi şartlara ilaveten her türlü arızalardan beri ve bakire olmak.*

(ç) *Kız öğrenciler;*

17 yaşında asgarî 1.49 boyunda,

18 yaşında asgarî 1.51 boyunda,

19 yaşında asgarî 1.53 boyunda,

20 yaşında asgarî 1.54 boyunda olacaktır.

(d) *Kız öğrenciler istekli oldukları kuvvetin (Kara, Hava, Deniz) Harp Okulları'nda erkek öğrenciler gibi barındırılacak ve eğitime tabi tutulacaklardır.*

(1) *Kız öğrencilerin yatakhane, revir, ceza yeri, tuvalet ve banyoları ayrı olacaktır. Okullar hazırlıklarını buna göre yapacaklardır.*

(2) *Kız öğrencilere beden eğitimi, binicilik ve piyade eğitimi gibi programdaki kadınlık bünyesine uymayan hareketler tatbik edilmeyecek.*

(e) *Harp Okulları'nda ve üniversitelerde Milli Savunma Bakanlığı adına okuyacak kız öğrencilerin okul içinde ve dışında tabi tutulacakları*

³² Hürkan, *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*, s. 34.

disiplin, giyim ve idare hususları, okul talimatlarında şimdilik yapılacak ilişik hususların tatbiki ile yürütülecektir.

(f) Kız öğrencilerin Harp Okulları'na kabulü dolayısıyla doğacak iskan, yiyecek, giyecek, eğitim ihtiyaçları, ilgili kuvvet komutanlığınca tedrisata başlama tarihine kadar ivedi sağlanacak.

(g) Şimdiye kadar bakanlık makamına gelmiş olan kayıt dilekçeleri ilgili kuvvet kumandanlığından tekemmül ettirilecektir.

Bilgi edinilmesini ve gereğini arz ve rica ederim.” denilmiştir.³³

Millî Savunma Bakanlığı'nın talimatından sonra Genelkurmay Başkanlığı tarafından 22 Eylül 1955 tarihinde yayımlanan emirde; kadın subay adayların kıyafetlerinin (Kara, Deniz ve Hava için) kendi harp okulları kıyafetlerine uygun, genel olarak etek, ceket, şapka, kadın özelliğine uygun iskarpin, gömlek, kravat ve özel iç çamaşırı, kadın çorabından oluşacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Harp Okullarındaki disiplin anlayışının aynen kadın subay adaylarına uygulanacağı ifade edilmiştir. Bunun yanında; kız öğrencilerin herhangi bir şekilde yüzlerine, saçlarına ve tırnaklarına boya sürmeyecekleri ve kadın kokuları kullanmayacakları vurgulanmıştır. Kız öğrencilerin ayrı yatakhanelerde yatacakları, ayrı banyo ve tuvaletleri kullanacakları beyan edilmiştir. Okul dışında kız öğrencilerin, şüphe çekici yerlerde dolaşmayacakları ve kendi yakını olmayan erkeklerle gezmeyecekleri belirtilmiştir. Moral, mükafat, ceza ve izin hususlarının erkek öğrencilere uygulanan şekilde yerine getirileceği, kız öğrenciler için ayrı vizite saati tertip edileceği, kız öğrencilere çamaşırın, hemşireler talimatına göre verileceği, iç hizmet talimatının kız öğrenciler içinde uygulanacağı ifade edilmiştir. Ek olarak, harp okullarındaki giriş şartlarındaki erkek kaydının kaldırılacağı ortaya konmuştur. Bunun yanında kız öğrencilerin ordudaki istihdam yerlerinin; Yurt içi uçaksavar birlikleri karargâh hizmetleri, radar, personel hizmetleri, levazım, maliye, ordu donatım, muhabere, harita, öğretmen, mütercim, atom, biyoloji, kimya birlikleri, savunma hizmetleri, kütüphanecilik, tabip, kimyager, eczacı, dişçi ve mühendislik alanlarında olacağı belirtilmiştir.³⁴

³³ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 10, 10-1, 12.

³⁴ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 13-1, 13-2.

29 Eylül 1955 tarihinde Kara Harp Okulu Komutan Vekili Kurmay Albay Necati Artun'da bir emir yayımlayarak, kız öğrencilerin eğitim ve öğretimi ile ilgili husulara açıklık getirmiştir. Bu emirde; kız öğrencilerin, erkek öğrenciler gibi eğitime tabi tutulacakları, ancak beden eğitimi, binicilik ve piyadecilik ders programlarının, öğretim kurul başkanlığı ve alay komutanlığınca müştereken incelenerek kızların bünyesine uymayan kısımların, müfredattan çıkarılacağı belirtilmiştir. Ancak, kadın subayların ordudaki kullanma yerleri göz önünde bulundurularak vazifelerini başarmalarını sağlayacak esasların konulacağı vurgulanmıştır. Bu esaslara göre hazırlanacak programların en kısa zamanda kumandanlığa gönderileceği ifade edilmiştir.³⁵

İnci Arcan'ın başvurusundan sonra aynı dönemde İstanbul'dan Türkan Ustaoglu ve İzmir'den Muzafferiyeye Şener birlikte Kara Harp Okulu'na girmiş ve eğitimlerine 1 Ekim 1955 tarihinde başlamıştır.³⁶ Ayrıca aynı dönemde alınan bazı kız öğrenciler, üniversitelerde Kara Kuvvetleri Komutanlığı adına okutulmaya başlanmıştır. Kara Kuvvetleri adına Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde okuyan kız öğrenciler; Sönmez Uğur (kütüphane), Sümer Özdemir (coğrafya), Gülten Balban (edebiyat), Şenyüz Güner (kütüphane), Selma Gezgi (coğrafya), Nebile Atilla (Almanca) ve Feriha Törezen (Almanca) olmuştur. Kara Kuvvetleri Komutanlığı adına Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Hüsniye Erentuğ ve Ayten Ener Biyoloji eğitimi almıştır.³⁷

Kara Harp Okulu'nun ilk kadın öğrencisi olan İnci Arcan, 30 Ağustos 1955 tarihinde eğitimine başlamış, 30 Ağustos 1957 tarihinde Asteğmen rütbesi ile mezun olmuştur. Kendisi, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın çeşitli kademelerinde çalıştıktan sonra 1983 yılında Albay rütbesinde emekliye ayrılmıştır.³⁸

2. Türk Deniz Kuvvetleri'nde İlk Kadın Subaylar

Türkiye'de kadınların bahriyeye katılmaları 1955 yılında gerçekleşmiştir. 1955 yılında Deniz Harp Okulu'na "*Türkiye Cumhuriyeti*

³⁵ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 13.

³⁶ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-4.

³⁷ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-7, 16-8, 16-9.

³⁸ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36, 36-1, 36-2, 36-3, 36-4.

vatanđası” erkeklerin yanında kadınların da başvurabileceği duyurulmuştur. Bunun üzerine, iki kadın öğrenci Gürışık Gürpınar ile İlgi Yener, Deniz Harp Okulu’na başvuruda bulunmuştur. İlgili başvurunun kabul edilmesi üzerine bu iki Türk kadını, Deniz Harp Okulu’nun ilk kadın öğrencileri olmuştur. Böylece, bahriyenin yolu kadınlara açılmıştır.³⁹

Aynı dönemde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı adına; Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi’nde Aysel Sındıral ve Türkan Suyolcu kütüphanecilik, Yurdağül Ünlü edebiyat, Ayşe Özbudak tarih eğitimi almıştır.⁴⁰

1956 yılında Deniz Harp Okulu’na bir kadın öğrenci alınmış ancak uyum problemi yaşadığı için kendi isteği ile mezun olamadan okuldan ayrılmıştır. 1957 yılında Gürışık Gürpınar asteğmen rütbesiyle diplomasını alırken, İlgi Yener devre kaybı sonucu 1958 yılında mezun olmuştur. 1958 yılında Nihal Gökçakın, Deniz Harp Okulu’nda eğitime başlamış ve 1960 yılında mezun olmuştur. Mezuniyetini müteakip Yıldız Teknik Üniversitesi’nde mühendislik eğitimi almış ve mühendis sınıfına geçmiştir. 1959 yılında beş kadın öğrenci Seval Ünsaldı (Erdok), Günsel Baturalp, Serpil Erdemli, Saime Özsarı ve Kudret Gündüz Deniz Harp Okulu’nda eğitime başlamış ve 1961 yılında mezun olmuştur. Bu kadın subaylar personel, ordonat ve istihbarat gibi karargâh görevlerinde vazife yapmıştır. 1955-1961 yılları arasında Deniz Harp Okulu’nda öğrenim gören kadın bahriyeliler, asteğmen naspedilmelerini müteakip Savarona okul gemisi ile bir ay süresince Akdeniz limanlarını kapsayan eğitim görevlerinde bulunmuştur.⁴¹

1960 yılından itibaren Deniz Harp Okulu’na öğrenci alımı durdurulmuştur. 1992 yılında Harp Okullarına tekrar kadın öğrenci alınmaya başlanmış ve bu kapsamda 25 kız öğrenci Tuzla’da konuşlu Deniz Harp Okulu’na alınmıştır. Bu alımlar sırasında kanun yenilenmiş ve Deniz Harp Okulu’ndan mezun olan kadın subaylara da gemilerde çalışma hakkı verilmiştir. 1996 yılından itibaren Deniz Harp Okulu’ndan mezun olan kadın subaylar; okul gemileri ve firkateynler gibi muharip gemilerde savunma

³⁹ https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=335&dil=1 erişim 26.03.2022.

⁴⁰ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 16-6.

⁴¹ https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=335&dil=1 erişim 26.04.2022.

harekât subayı, savaş harekâtı subayı, muhabere subayı ve savunma subayı gibi daha önce sadece erkekler tarafından icra edilen görevlere atanmıştır.⁴²

3. Türk Hava Kuvvetleri'nde İlk Kadın Subaylar

Kadınların ilk kez Hava Harp Okulu'na alınması 1955 yılında gerçekleşmiştir. Hava Harp Okulu'na 1955 yılında yedi, 1956 yılında altı, 1957 yılında üç, 1958 yılında bir, 1959 yılında yedi tane kadın öğrenci alınmıştır. 1960 yılında Hava Harp Okulu'na kız öğrenci alınmasına son verilmiştir.⁴³

1955 yılında Hava Harp Okulu'na kız öğrenci alınmasına karar verilmesi üzerine, kuruma giren ilk kadın öğrenci Leman Altınçekiç (Bozkurt) olmuştur. Leman Altınçekiç (Bozkurt), 1932 yılında Kars'ta doğmuştur. 1955 yılında Hava Harp Okulu'na girmiş, 1957 yılında okuldan mezun olmuştur. 1957-1958 yılları arasında İzmir Uçuş Grubu'nda, 1958-1959 yılları arasında da Eskişehir Jet Eğitim Filo Komutanlığı'nda pilotaj eğitimlerini tamamlamıştır. 1959 yılında uçuş öğretmen kursu görmüştür. Leman Bozkurt Altınçekiç, hava kuvvetlerinin değişik birlik ve kurumlarında görev yaptıktan sonra, albay rütbesinde iken emekli olmuştur.⁴⁴

TBMM Başkanlığı tarafından 5 Aralık 1984 tarihinde Leman Altınçekiç'e, Milli Savunma Bakanlığı'nda kamu görevlisi ilk kadın jet pilotu olması nedeniyle plaket verilmiştir. Ayrıca, Hava Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Leman Altınçekiç, Türkiye'nin ilk kadın jet pilotu olması nedeniyle altın bröve ile taltif edilmiştir.⁴⁵ Türkiye'nin ilk kadın jet pilotu olan Leman Altınçekiç, 4 Mayıs 2001 tarihinde hayatını kaybetmiştir.⁴⁶

⁴² Serhan Göltekin, Ayşegül Özdemir, "Kadın Subayların Türk Deniz Kuvvetlerindeki Yeri ve Görevleri", *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Yayın No: 285, Birinci Baskı, Ankara, Kasım 1998, s. 323.

⁴³ Rifat Uçarol, *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu (1951-1987)*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul, 1987, s. 50.

⁴⁴ *Hava Kuvvetleri Dergisi*, 90'ıncı Altın Yıl Özel Sayı, Sayı: 338, Hava Basımevi, Ankara, 2001, s. 63.

⁴⁵ Deniz Kurt ve Yavuz Pehlivan, Erdal Korkmaz, *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri (Harekât ve Teşkilatlanma Tarihi 1952-2020)*, Cilt: III, Hava Basımevi, Ankara, 2020, s. 510-511.

⁴⁶ *Hava Kuvvetleri Dergisi*, 90'ıncı Altın Yıl Özel Sayı, s. 63.

Hava Harp Okulu'na giren ilk kadın subay adaylarından bir diğeri olan Şenay Günay, 1938 yılında Antakya'da doğmuştur. Orta öğrenimini Antakya Lisesi'nde tamamlayarak, 1955 yılında Hava Harp Okulu'na girmiştir. 30 Ağustos 1958 tarihinde Hava Harp Okulu'ndan mezun olarak Uçuş Okulu'nda pilotaj eğitimine başlamıştır. Ardından 15 Temmuz 1959 tarihinde jet eğitim kursu almaya başlamış ve 15 Eylül 1960 tarihinde bu kursu tamamlamıştır. Hava Kuvvetlerinin çeşitli birimlerinde görev yaptıktan sonra 4 Ağustos 1980 tarihinde albay rütbesinde emekliye ayrılmıştır.⁴⁷ Hava Harp Okulu'nun ilk kadın subay adayı öğrencilerinden olan Şenay Günay, Türkiye'nin ilk kadın nakliye uçağı pilotu olarak anılmaktadır.⁴⁸

1955 yılında Hava Harp Okulu'na ilk kadın subay adayları alınırken, Hava Kuvvetleri Komutanlığı adına Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde; Sevim Cimilli ile Güler Uçucu kütüphanecilik eğitimi almıştır.⁴⁹

1960 yılında Hava Harp Okulu'na kız öğrenci alımına son verilmiş, 1992 yılında tekrar kız öğrenci alımına başlanmıştır.⁵⁰ Bu kararın alınmasında dünyada ve Türkiye'de yaşam koşullarının değişiminin etkili olduğu değerlendirilmektedir. İnsana ve özellikle kadına verilen değer ve önemin artmasının bu süreci etkilediği öngörülmektedir.

Sonuç

XIX. yüzyılın sonunda dünyada meydana gelen görece özgür ortam, Türk kadınının gazete ve dergiler aracılığı ile sorunlarını dile getirmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreç kadınların, toplumsal yaşamda daha çok söz sahibi olmasına ve iş yaşamında yer bulmasına etki etmiştir. Böylece kadın, doğurgan kimliği dışında sosyal yaşama entegre olmaya başlamıştır.

Kadının sosyal yaşamdaki etkinliğinin arttığı bir dönemde Osmanlı Devleti'nin yaşadığı siyasi problemler, devletin bütünlüğünü tehdit eder hale gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılma tehlikesi gösterdiği bir ortamda

⁴⁷ *Hava Kuvvetleri Dergisi*, 90'ıncı Altın Yıl Özel Sayı, s. 63.

⁴⁸ *Hava Kuvvetleri Dergisi*, 100'üncü Yıl Özel Sayısı, Sayı: 367, Hava Basımevi, Ankara, 2011, s. 27.

⁴⁹ *ATASE Arşivi*, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-5.

⁵⁰ H. Derya Kalyencioğlu, *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu-III (2001-2006)*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul, 2007, s. 18.

yaşanan Birinci Dünya Harbi, toplumun tüm kesimleri ile beraber kadınları da derinden etkilemiştir. Bu yüzden kadın unsur, erkeklerin seferber edilerek orduya alındığı bir ortamda, kadın işçi taburlarında görev almak suretiyle devletin bütünlüğünün korunmasında etkili olmuştur.

Millî Mücadele içerisinde gönüllü bireyler olarak orduda görev alan kadınlar, cumhuriyetin ilanından sonra siyasal, sosyal ve ekonomik birçok hakkı elde etmiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderlik ettiği bu dönemde, kadınların orduya alınması söz konusu olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya şartları ve insan haklarına verilen önemin artması 1955 yılında harp okullarına ilk kız öğrencilerin alınmasına etki etmiştir. 1960 yılında harp okullarına kız öğrenci alımına son verilmiştir.⁵¹ 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi sonrasında alınan karar ile kız öğrencilerin fiziki durumları ve sosyal bünyeleri gerekçe gösterilerek kız öğrenci alımı durdurulmuştur.⁵² Bu durum, dönemin konjoktürel şartlarının kız öğrenci istihdamını etkilediğini göstermektedir. Harp okullarına kız öğrenci alımı durdurulmuş, ancak orduda muharip olmayan öğretmen, doktor vs. gibi sınıflarda kadın subay istihdamına devam edilmiştir.

1992 yılından itibaren dünyada değişen şartlar ve kadın haklarına verilen değerin artması ile birlikte harp okullarına muharip olarak yetiştirilmek üzere tekrar kız öğrenci alınmaya başlanmıştır.⁵³ Harp okullarına tekrar kız öğrenci alınmasında XX. yüzyıl sonunda toplumsal cinsiyet eşitliği, bireysel saygınlık, toplumsal bütünlük, insan yaşamının kutsallığı ve hümanist bakış açısı gibi faktörlerin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca kadınların; sezgi yeteneği, iletişim becerisi, müzakere yeteneği, ikna kabiliyeti, her alanda önleyici ve onarıcı katkılar sunma becerisinin orduya tekrar alınmalarında etkili olduğu öngörülmektedir.

Dünyada ve Türkiye'de vatandaşlığın erkeksi ve militer olarak tanımlanan varlığı, son dönemde aterkil düzenin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Bu yüzden XXI. yüzyılın değişen harp ortamı ve savaş sistemleri, kadın-erkek tüm bireylerin orduda görev almasını zorunlu kılmıştır. Neticede

⁵¹ Hürkan, *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*, s. 116-117.

⁵² *Milliyet Gazetesi*, 14 Eylül 1961, s. 1.

⁵³ Hürkan, *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*, s. 116-117.

ilk kadın muharip asker İnci Arcan'ın başlattığı süreç, Türk kadınının profesyonel olarak orduda görev almasına zemin hazırlamıştır.

Summary

In the Turkish states established throughout history, women have assumed important roles in military life as well as in social life. Studies on Turkish history show that women come to the fore with their ability to ride horses, use weapons, and fight as well as being wives, friends, and mothers. When pre-Islamic Turkish history is examined, there are many examples of women's soldier identity and warrior character. It was seen that in any enemy attack women's lives are in danger as much as men's. For this reason, it was deemed necessary for a woman to learn to use a sword and shoot arrows from a young age to defend herself.

The period's military, social, and economic conditions led women to come to the fore as active figures in social life. Therefore, women took part in the army voluntarily, participated in wars, and thus found themselves a status in society as a part of the security phenomenon. Considering the historical process, many women's *kurgans* (graves) buried with their weapons were found during the archaeological excavations carried out in the geography where the Scythians (*Sakalar*), one of the first Turkish communities, lived. This showed that women came to the fore with their warrior qualities in the first Turkish communities. Besides, historical and cultural studies have shown that Amazons, who are known as warrior women in world history, are descended from Scythians. Sicilian Diodoros stated that the Amazons were Scythians.

Tomris Hatun, who was one of the Scythian rulers and the world's first female warrior queen, has been one of the most important female figures in Turkish history. Tomris Hatun, who stepped forward in the struggle of the Scythians with the Persians, carries an important sign of the presence of women in the Turkish army. In the Hun Turks, women rode horses, used weapons, hunted, and wrestled. Thus, they were prepared for war from an early age and ready for all kinds of harsh conditions of life. The Mani religion, which was accepted in the Uyghur's time, led the Turks to a settled life. This process caused the disappearance of the warrior identity of Turkish

women during the Uyghur period. This also shows that religious motives shaped social life and negatively affect the status of women in society.

After the acceptance of Islam, the army in the Turkish States was formed with an understanding according to which the male element was dominant. While the army in the pre-Islamic Turks consisted of all voluntary members of the society, men and women; regular units of men which included the elements of local and foreign countries were formed within the armies of Karahanli, Ghaznavid, Seljuk, and Ottoman states as the Turkish-Islamic States. This shows that the states in question formed professional associations for the army, but they did not assign women to serve in the army. It is considered that Arab, Iranian, and Byzantine cultures were influential in this situation after the adoption of Islam. It is predicted that military matters such as the physical strength required by the war conditions of the period and the difficulty of using warfare tools and equipment also affected this process of exclusion of women.

However, it is seen that women took part in some battles voluntarily during the Ottoman Empire period. For example, during the 1877-1878 Crimean War (War of 93) with the Russian Tsardom, Nene Hatun from Erzurum participated in the battles to prevent the region from falling into the hands of the enemy. Again, in 1897, a Turkish woman named Ayşe under the pseudonym “Kose Mehmed from Aydın” served in the army for two years. When the truth was revealed during a health examination, she was dismissed from the army.

With the turn of the 19th century, the status of women in social life began to be discussed, and within this context, the idea that women should have equal rights with men was brought to the agenda. This change and transformation around the world also affected Ottoman society. After the proclamation of the Second Constitutional Monarchy, there has been an increase in the number of women in working life. Besides this increase, women were appointed to some of the civil service positions vacated by the men who joined the army due to the ongoing wars in this period.

During the First World War, women were employed in fields of road construction, tailoring, and agricultural activities behind the front lines of battles by forming battalions of workers. During the Turkish War of Independence, women served in the army based on their personal choices and

contributed to the liberation of the Turkish homeland and independence. Halide Corporal, Nezehat Corporal, Şerife Bacı, Fatma Seher Hanım, Kara Fatma of Tarsus, Halime Sergeant, Tayyar Rahmiye, Ayşe Sergeant, Asker Saime, Guide Hatice, and Gördesli Makbule were among the Turkish women who stepped forward during the War of Independence.

With the proclamation of the Republic, Turkish women began to gain equal rights with men in every field. The support of the founder of Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk, played an important role in this process. The most important indicator of this support was the fact that he gave his adopted daughter Sabiha Gökçen aviation training and that she became the world's first female fighter pilot. However, in the first years of the Republic of Türkiye, the conditions in the country did not allow the admission of female students to military schools.

The importance given to human rights throughout the world after the Second World War has increased the level of pressure on the demands for a fair representation within societies, widening the spectrum of conscription, and equal treatment of all elements of populations in terms of their eligibility for military service. The idea of establishing professional armies instead of mass armies formed by conscription during the construction of the modern state has been effective in recruiting female soldiers to the army. The liberal change and transformation that Türkiye experienced after the Second World War and the polyphony brought by the multi-party-political life also affected this process.

The issue of admitting female students to military schools for the first time became an issue on the agenda through a petition by a woman named İnci Arcan. As a result, female students began to be admitted to the Military Academy in 1955 with the decision of the then government. This acceleration, which started with the Turkish Military Academy, has led to the admission of female students to the Naval and Air Force Academies. In 1960, the admission of female students to military schools was terminated. The conditions of the period were effective in this decision.

With the changing conditions in the world and the increasing value given to women's rights, female students have started to be admitted to military academies again since 1992. At the end of the 20th century, it is evaluated that gender equality, individual dignity, social integrity, the

sanctity of human life, and the humanist perspective are effective. The changing war environment and war systems of the 21st century made it compulsory for all men and women to take part in the army. The historical perspective has shown that the personal preference of Turkish women paved the way for them to take part in the army professionally over time.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB)

BEO, 1052.78847.

İ.HÜS, 59.47.

BEO, 1052.78853.

MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı-ATASE) Arşivi

BDH, K: 1941, D: 303, F: 1-53.

BDH, K: 1941, D: 303, F: 1-50.

BDH, K: 1941, D: 303, F: 1-57.

BDH, K: 1941, D: 303, F: 1-65, 1-66.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-32.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 7.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-33.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 8.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-34.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 10.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 5-1, 10.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 10.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 10-1.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 12.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 13-1.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 13-2.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 13.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-4.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-7.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-8.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-9.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36-1.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36-2.

- İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36-3.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36-4.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-6.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-5.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 5-1.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 12.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 18-1.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-6.

Basılı Eserler

- AKSOY İlhan (2016). “Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını”, *Yasama Dergisi*, 32, 7-20.
- AKTAŞ Akın (2019). Nene Hatun’un Hayatı ve Nene Hatun Bibliyografyası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Giresun.
- ARSLAN Lütü (2019). “Millî Mücadele Döneminde Manda ve Himaye Tartışmaları ve Mandacılık Yaklaşımları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 64, 1-38.
- ASLAN Yavuz (2006). “Türk Bağımsızlık Savaşı’nın Kadın Kahramanlarından Ayşe Çavuş ve Onunla Yapılan İki Mülakat”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6:37, 216-217.
- AKTAŞ Şerif (1992). “Halide Edip Adıvar”, *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, Cilt: 11, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 60-65.
- AVCI Müşerref (2016). “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED)*, 55, 225-254.
- AYSAL Necdet (2020). “Ulusal Direnişin ve Umudun Adı: Mustafa Kemal Paşa-Ankara”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6:10 (Millî Mücadele’den Millî Egemenliğe Karadeniz Özel Sayısı), 215-229.
- BALCI Meral ve KARADENİZ Yeşim (2018). “Cumhuriyet Modernleşmesinin Genç Kadın Pilotu”, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2:1, 1-7.
- BOZKURT Celil (2021). “Birinci Dünya Savaşı’nda Siyonizmle Mücadele ve Yahudi Tehciri: Gazze ve Yafa’nın Tahliyesi”, *Bellekten*, 85:302, 193-225.
- ÇAM Fatma Bağdatlı (2015). “Avrasyalı Atlı-Savaşçı Kadınlar”, *Höyük Dergisi*, 8, 71-80.
- ÇANDARLIOĞLU Gülçin (1977). *Türk Destan Kahramanları*, And Yayınları, İstanbul.
- ÇAVDAR Döndü (2015). “Millî Mücadele’de Kahraman Türk Kadınları”, *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi (TÜRKTÖB)*, 4, 62-65.
- ÇUBUKÇU Hatice (2015). “Bâcivân-ı Rûm ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5, 217-231.
- ERGIN Muharrem (1958). *Dede Korkut Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- GÖLTEKİN Serhan ve ÖZDEMİR Ayşegül (1998). “Kadın Subayların Türk Deniz Kuvvetlerindeki Yeri ve Görevleri”, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 323.
- GÖMEÇ Sadettin (2008). “Uygur Türklerinin Tarihi ve Kültürü”, *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2007)*, Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, 42-43.
- GÖNENÇ Aslı Yapar (2004). “Anadolu Ajansının Türk Basın Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 19, 83-92.
- HERODOT (2019). *Tarih* (çev.) Muntekim Ökmen, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- HÜRKAN Serhat (2016). *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*, Sinemis Yayın Grup, Ankara.
- KALYENCIOĞLU H. Derya (2007). *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu-III (2001-2006)*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul.
- KAPUCU Davud (2022). "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde İnönü Muharebelerinin Kazanılmasında Türk Havacılarının Katkısı", *Belgi Dergisi*, 23, 73-98.
- KAPUCU Davud ve KORKMAZ Erdal (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askeri Hava Seyahatleri*, Karakum Yayınevi, Ankara.
- KARAŞEN Özcan (1967). "Nene Hatun'un Kısaca Hal Tercümesi", *Nene Hatun Aylık Okul Yayın Organı*, 2:6, 1.
- KEMAL Cemal (2007). "Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Musul Meselesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 10:40, 643-691.
- KOCA Salim (2003). *Türk Kültürünün Temelleri II*, Başkent Matbaacılık, Ankara.
- KÖSTÜKLÜ Nuri (2008). "Milli Mücadele'de Akşehir", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXIV:71, 299-318.
- KURT Deniz PEHLİVAN Yavuz ve KORKMAZ Erdal (2020). *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri (Harekât ve Teşkilatlanma Tarihi 1952-2020)*, Cilt: III, Hava Basımevi, Ankara.
- NİZAMU'L-MÜLK (1976). *Siyâset-nâme* (yay.) Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ÖZKIRAZ Ahmet ve ARSLANEL Nazan (2011). "2. Meşrutiyet Dönemi'nde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3:1, 1-10.
- SARIÇOBAN Gülay (2017). "Milli Mücadele'de Anadolu Kadını", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21:4, 1331-1346.
- SARIHAN Zeki (2006). *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Cumhuriyet Kadınları Derneği Yayınları, Ankara.
- SARISAMAN Sadık (1997). "Birinci Ordu Birinci Kadın İşçi Taburu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8:39, 695-723.
- SEGAL David R. SEGAL Mady Wechsler ve REED Brian J. (2015). "Modern Ordu Teşkilatında Çeşitlilik ve Vatandaşlık", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3:31, 25-44.
- SÜMER Tülin (1968). "Türkiye'de İlk Defa Kurulan Kadınları Çalıştırma Derneği", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II:10, 59-63.
- SUNAL Ayşegül (2019). *Medyada Kadın Asker Temsilinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- TOPRAK Zafer (1988). "Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Kadın Askerler ve Millî Aile", *Tarih ve Toplum Dergisi*, 51, 34-38.
- TUNCER Hüner (1989). "Türk Kadınının Geçirdiği Evrimin Tarihçesi ve Bugünkü Durumu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4:16, 163-172.
- UÇAROL Rifat (1987). *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu (1951-1987)*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Hava Kuvvetleri Dergisi

Mehmetçik Vakfı Dergisi

Milliyet Gazetesi

İnternet Kaynakları

https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=335&dil=1 erişim 26.03.2022.

https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=335&dil=1 erişim 26.04.2022.

Ekler

Ek-1

T. C.
M. M. V.
Kara Kuvvetleri Komandanlığı
Harekât Başkanlığı
Okullar Ş. 1. Ka.
Sayı:307/47499

ANKARA
8-22000-955

Öz: Bab. İnci Arcan'ın Harb Okuluna
kayıt ve kabulü Hk.

Harb Okulu Komandanlığına
Ankara

Aşağıda adfesi yazılı Sn. İnci Arcan'ın Harb Okuluna kayıt
ve kabulunun yapılması M.M.Vekilinin gizli meairleriyle bildirilmiş-
tir.

İnkânı için Okulda gerekli tertip alınacaktır.
Geceğini yapılmasını rica ederim.

Bab. İnci Arcan
Hanık Kemal Mah.D.Tipi evleri No.1/4
Ankara

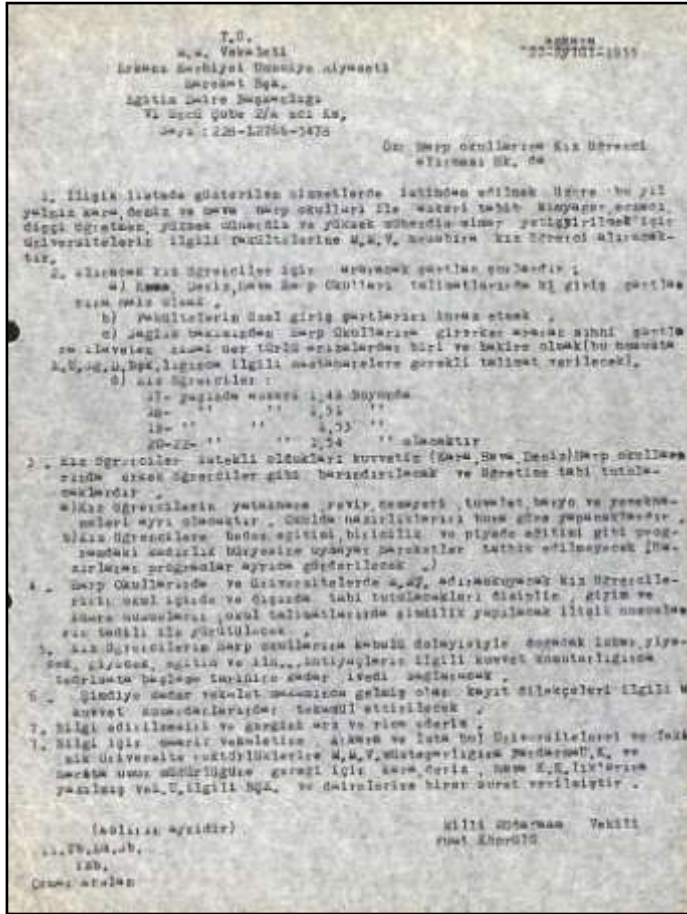
K. K. V.
-İ. Hakkı Tunaboylu-
-İnsa-

Alınım ayıdır.
1. Ş. Md.
İmt. Yb.
Nevin Uçaltan

**Türk Ordusunun İlk Kadın Subayı İnci Arcan'ın
Kara Harp Okulu'na Kabulüne Dair Yazı⁵⁴**

⁵⁴ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 5-1.

Ek-2

Muvazzaf Subay Olarak Yetiştirilecek Kız Öğrenciler İçin Hazırlanan Talimat, 22 Eylül 1955.⁵⁵

⁵⁵ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 12.

Ek-3

Türk Ordusu'na Alınan Kadın Subayların Kıyafetlerini Gösterir Broşür.⁵⁶

⁵⁶ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 18-1.

Ek-4

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Adına Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Okuyan Kız Öğrenciler.⁵⁷

⁵⁷ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-6.

